

FUNKCIJSKO ZAZNAMOVANA »KVAZIPOIMENOVANJA« V JEZIKU LITERARNE VEDE, ESEJISTIKE IN KRITIKE. IZ ZGODOVINE POJMOV DEKADENCA IN DEKADENTNOST

Marta Cmiel - Bažant

Wydział Polonistyki, Varšava

UDK 82.0:001.4:82.02"1897/2007"

V prispevku je predstavljen pregled rabe pojmov dekadenca in dekadentnost v besedilih različnih tipov, nastalih v slovenščini v letih 1897–2007, v katerih prevladujejo različne funkcijske zvrsti. Avtorica analizira semantični status omenjenih pojmov glede na stopnjo objektivnosti in ustaljenosti. Na podlagi kategorizacije, ki jo je uvedel Janusz Sławiński, loči termine-poimenovanja, teoretske termine in kvazipoimenovanja.

termin-poimenovanje, teoretski termin, kvazipoimenovanje, dekadenca, dekadentnost

The paper presents an overview of uses of terms decadence and decadency in various types of texts written in Slovene in the period between 1897–2007, dominated by various functional text types. The author considers the semantic statuses of these terms in respect to their level of objectivity and constancy. The analysis is based on the categorisation introduced by Janusz Sławiński, who differentiates between terms-names, theoretical terms and quasi-names.

term-name, theoretical term, quasi-name, decadence, decadency

Problem rabe literarnih pojmov je begal in hkrati navduševal poljskega literarnega teoretika in zgodovinarja Janusza Sławińskiego. Sławiński je bil kot glavni urednik poljskega slovarja literarnih terminov izredno občutljiv za večpomenskost in nepreglednost literarnih pojmov, ki izhajajo iz različnih obdobjev razvoja jezika in različnih teorij. Ugotovil je, da nimajo vsi enakega semantičnega statusa v jeziku literarne vede. Ideje in sklepe, do katerih je prišel med pripravljanjem slovarja, je zapisal v članku *Problemy literaturoznawczej terminologii* (Problemi literarnovednega izrazja; Sławiński 1970).

Sławiński je glede na stopnjo objektivnosti in ustaljenosti razvrstil pojme, ki se pojavljajo v literarni vedi. Prvo skupino imenuje termini-poimenovanja,¹ ki so že uveljavljeni

izrazi, splošno sprejeti, nenadomestljivi in uporabljeni v ustaljenem pomenu in kontekstu, neodvisno od teoretičnega okvira. Karakterizira jih kot razložljive in preverljive pojme, ki so semantično popolni in imajo strogo določeno intenzijo in ekstenzijo. Drugo skupino imenuje teoretski termini,² ki funkcionirajo v okviru določene teorije oziroma raziskovalne smeri. Nanašajo se na konceptualni sistem znanosti in raziskovalci določajo njihov pomen s tem, kakšno mesto jim namenijo v sistemu (razvrstitev je namreč nastala na strukturalistični podlagi). Njihov pomen je torej odvisen od pomenov drugih strokovnih izrazov v istem semantičnem polju (Sławiński 1970: 226–229).

Prva skupina terminov je področje nomenklature, na katerem se je že končalo

¹ Pojme je iz poljščine prevedla avtorica prispevka, Sławiński je to kategorijo poimenoval »termin-nazwa«.

² V poljščini »termin teoretyczny«, Sławiński včasih uporablja tudi pridevnik »właściwy«. Ostala sem pri prvem poimenovanju, saj ni ustreznega prevoda za drugi pridevnik. Mogoče ga je prevzel iz fizike, na primer po zgledu »ciepło właściwe« (specifična toplota).

označevanje pojavov in objektov. Posamezne stroke so tu dosegle vsaj začasen konsenz, saj meja med tema kategorijama v humanistiki ni utrjena. Strokovni izrazi lahko prehajajo iz ene skupine v drugo, po navadi teoretski termini postajajo termini-poimenovanja. Ta prehod je del razvojnega procesa znanstvenega jezika. Druga skupina predstavlja območje nedovršenosti, ki ima še vedno raziskovalni potencial (Sławiński 1970: 227).

Sławiński (1970: 228) ugotavlja, da lahko prepoznamo zrelost jezika določene stroke po tem, ali v njem zavestno delujeta ti dve kategoriji strokovnih izrazov. V procesu razvoja jezika se pojavljajo tudi pojmi, ki ne označujejo vedno istega objekta ali pojava. Lahko se nanašajo na različne stvari, funkcionirajo v slovarju literarnih pojmov kljub svoji nedoločeni semantični strukturi, zato jih za razliko od prejšnjih dveh kategorij imenuje kvazipoimenovanja.³ V primerjavi s teoretskimi termini niso predmet konceptualnih raziskav, govorniki jih uporabljajo kot strokovne izraze, ampak v različnih besedilih in kontekstih z drugimi referencami. Avtor kategorizacije ne določa, ali lahko mednje štejemo tudi napačne ali ideološko zaznamovane rabe besed.

Kategorizacijo strokovnega izrazja sta po Sławińskem prevzela Marek Gumkowski in Janusz Pawłowski. Osredotočila sta se na medbesedilnost literarne kritike, kot glavni vzrok nestabilnosti kvazipoimenovanj, ki se pogosto pojavljajo v literarni kritiki posredno, navedena v odlomkih raznih besedil. Konstrukcijo navedka avtorja članka razumeta v razširjenem pomenu kot vsak mehanizem vključevanja tuje povedi v strukturo lastnega, heterogenega besedila (Gumkowski, Pawłowski 1974: 69). Navedeni pojmi uvajajo v besedilo (hipotetično) vse kontekste, v katerih so se prej pojavili, medtem pa se sproti spreminja tudi kulturni kontekst kritike (prav tam: 72). Kvazipoimenovanja so na primer lahko znanstveni pojmi ali pojmi, ki živijo v splošni kulturni zavesti govorcev skupnega

jezika. Nimajo stalnega mesta v svetovnem nazoru literarnega kritika, ne izhajajo iz zavestno konstruiranega nazora (prav tam: 77).

Sławiński (1970: 234, 236) ugotavlja, da se v jeziku literarne vede prepletajo štiri funkcijske zvrsti: praktičnosporazumevalni,⁴ publicistični, umetnostni in strokovni jezik. V izvornem besedilu v poljščini se namesto publicistične zvrsti pojavlja, dobesedno prevedeno, vplivanjski diskurz; izpostavljena je torej vplivanjska vloga metaliterarnih besedil, ki vrednotijo predmet raziskovanja in z njim povezane pojave. »Skoraj vsak pojem, ki ga uporablja literarna veda, poleg strogo tehniških izrazov, lahko postane v določenem kontekstu nosilec pragmatičnega smisla«, je zapisal teoretik (Sławiński 1970: 236). Pragmatični smisel razume kot podrejenost rabe besed nazoru, okusu in prepričanjem govorca ter kot namen vplivanja na nazor, okus in prepričanja naslovnika. V Havránkovi klasifikaciji funkcijskih zvrsti iz leta 1963 se pojavlja tudi pragmatična funkcija, značilna za besedila, katerih glavni namen je »sprememba stanja stvari« (Skubic 1995: 155). Tako razumljena pragmatična funkcija prevlada v ideološko zaznamovanih literarnih kritikah in esejih. Podvržena ji je retorična struktura besedila in hkrati pojmi, ki se pojavljajo v njem.

Kot predmet analize sem izbrala pojem *dekadenca* ter iz njega izpeljane izraze, glede na njihovo raznolikost ter delno prekrivanje pomenov. V elektronski verziji SSKJ najdemo osem besed z isto osnovo: dekadencia, dekadencen, dekadent, dekadenten, dekadentizem, dekadentnost, dekadentski, dekadentstvo. Njihova raba je zanimiva tudi z vidika zgodovine idej. Pričujoči prispevek ne obravnava izčrpno zgodovine pojmov, povezanih z dekadenco na Slovenskem. Prikazuje samo nekatere njihove razsežnosti v različnih besedilih, nastalih v raznih obdobjih. Osredotočila sem se predvsem na analizo rabe teh

³ V izvorniku: »quasi-nazwa«.

⁴ V poljščini je definiran kot »potoczny«, torej pogovorni jezik.

izrazov v besedilih, v katerih prevladujejo različne funkcijske zvrsti.

Pojem *decadance*, kot ugotavlja Teresa Walas (1986: 20), izhaja iz latinske besede *cadere*, ki se je pojavila v slovarju srednjeveške latinščine Du Cangea v 17. stoletju kot sopomenka besed *lapsus* in *ruševina*. V poeziji so ga zasledili že v 13. stoletju, pri trubadurju Guilhemu Figueiru, uporabil ga je tudi Montesquieu v razpravi iz leta 1734. V tem času je označeval negativne politične in družbene pojave v državnem kontekstu.

Najstarejši izmed izbranih besedil je članek Vladimira Foersterja *Dekadence, nova literarna smer*, objavljen v *Ljubljanskem zvonu* leta 1897. Ima značilnosti znanstvene razprave, v njem prevladuje strokovna zvrst. Foerster (1897: 37) definira dekadenco kot »novo umetniško in duševno smer«. Navaja glavni vir informacij, na katerega se naslanja: kritiško študijo F. V. Krečija z naslovom *Dekadence*, ki je bila objavljena v češkem mesečniku *Naše Doba* leta 1895. Opozarja, da poimenovanje smeri ni v skladu s pomenom, ki so ga bralci že poznali: »Nazivek 'dekadence' nikakor ne izraža pravega značaja tega novega umetniškega pojava, kateri ni dekadent v navadnem smislu besede, ki znači propadanje« (Foerster 1897: 38). Pojasnjuje tudi njegov ironični izvir, prvi predstavniki te smeri so ga namreč izbrali navkljub svojim nasprotnikom, ki so jih tako imenovali slabšalno, izbira imena je torej poskus spremembe že uveljavljenega pomena te besede. Pridevnik dekadent dobiva od tega zgodovinskega trenutka še en pomen; izraz dekadent ali dekadentni lirik pomeni predstavnika te literarne smeri. Foerster opisuje najpomembnejše poteze dekadence in njihovo navezanost na tradicijo, analizira tudi nekatere dekadentne pesmi. Po analizi oblike in vsebine dekadentnih del avtor razpravlja tudi o dekadentni psihologiji. Opisuje značaj »dekadentnikov«; izraz dekadentnik označuje umetnika, ki ustvarja v tem slogu. Vse rabe pojmov dekadence, dekadentni in dekadent oziroma dekadentnik (dve zadnji sta rabljeni izmenično) se nanašajo na literarne

pojave. Po Sławińskem jih lahko uvrstimo v skupino teoretskih terminov. Pojem dekadence se nahaja v fazi definiranja, uvajanja v literarno zgodovino, zato še ne pripada kategoriji terminov-poimenovanj. Foerster prispeva k teoretskemu opisu dekadence kot literarne smeri, osredotoča se na njene individualne poteze.

Sedem let pozneje v *Rodoljubu*, glasilu Slovenskega društva v Ljubljani, anonimni avtor Slovence (kot narod) obtožuje dekadence v komentarju o delovanju klerikalne stranke z naslovom *Slovenska dekadence?*:

Dejstvo, da more taka stranka, s takimi ljudmi sploh med Slovenci eksistirati, da ima med kmetskimi ljudstvom zaslonbo in da se ji pridružujejo celo akademično izobraženi ljudje, to je ne samo žalostno, to ni samo sramotno, to je naravnost dokaz slovenske dekadence. [...] To, da narod, da masa kmetskega ljudstva to stranko tudi sedaj še trpi in da se tudi sedaj še uklanja duhovniškemu pritisku, to je gotovo znak dekadence. Vsak zdrav narod, tudi če je klerikalen, bi bil tako stranko [...] s poleni signal iz javnega življenja. [...] Slovenski kmet, to je očitno, je hudo bolan. Navedeni znaki so očitni dokazi **akutne dekadence**.

(Rodoljub, 1904)

V publicističnem besedilu, v katerem prevladujeta ekspresivna in vplivanjska vloga jezika, je pojem dekadence, v smislu »bolnega« dela družbe, izrazito ideološko zaznamovan, pooseblja negativnega udeleženca retorične vizije. Ta oznaka, pripisana klerikalni stranki in njenim zaveznikom, ima v retoriki napadanja izrazito negativen pomen in deluje slabšalno. Vprašanje je, ali je bila beseda dekadence uporabljana v slovenščini še pred pojavitvijo te literarne smeri in v kakšnem pomenu. Kot ugotavlja literarni zgodovinar Kazimierz Wyka (1968: 12–13), samostalnik *decadance* pomeni v francoščini propadanje kot proces, ne pa propad kot učinek tega procesa, močno zaznamovan z negativno moralno oceno. Verlaine je pojmoval dekadentnost kot protislovje moralnega propada. Dekadence ima v tem besedilu značaj kvazipoimenovanja, podrejenega vplivanjski funkciji

besedila. Nima stalnega mesta v svetovnem nazoru avtorja članka, ki ne pojasnjuje svojega načina razumevanja te besede.

»[O]membe pojma dekadentnost, dekadenca, dekadent, so bile [...] gotovo dovolj pogoste« v medvojnem obdobju, ugotavlja Janko Kos (2007: 227) v razpravi *Dekadentnost kot slovenski kulturni problem*. Predvsem v vrednostni frazeologiji sovjetskega soocializma se je uveljavilo pojmovanje dekadentnosti kot družbenega pojava: »Med idejami, ki so sestavljale skromno razvito teorijo socialističnega realizma na Slovenskem, je bila od vsega začetka tudi ideja o dekadentnosti novejši evropske kulture, tj. zahodnoevropske, meščanske ali buržoazne« (prav tam).

Pojav dekadentnosti, obravnavan z vidika kulturne zgodovine, Kos prepozna že v antiki, ki še ni poznala tega pojma. Opisuje ga kot za razvoj človeštva nevarno delovanje umetnosti, po Platonu: »nevaren izvir so zlasti kultura, poezija in glasba, kadar s svojo čutnostrastno sprevrženostjo slabijo človekovo ravnovesje, pogum, razumnost in ga pehajo v neobvladano mehkužnost užitka, nemira in nereda« (Kos 2007: 236). V nadaljevanju opisuje krščansko pojmovanje bistva človeštva, ki se zoperstavlja temu pojavu, v nadaljnjem besedilu imenovanemu dekadentnost. Kos (2007: 236–238) analizira, kako se je spreminjalo dojemanje dekadentnosti kot bolne plati kulture, preden je Baudelaire, za njim pa drugi, prevrednotil to idejo in jo estetizirano vpeljali v literaturo. V kulturnem kontekstu uporablja pojem dekadentnost, za oznako literarne smeri pa pojem dekadenca. Dekadentnost ima torej v Kosovem članku status teoretskega termina; avtor predstavlja njegovo razlago, najde podobne pojave v evropski kulturi od časa antike do danes in jih označuje z njim, s tem pa prispeva h konceptualizaciji pojma, kar je lahko podlaga nadaljnjih raziskav.

Ahistorično razumljen pojem dekadentnosti najde Kos v članku Vladimirja Pavšiča *O dekadentnosti v literaturi*, objavljenem

prvič leta 1936 v *Ljubljanskem zvonu*. Že v prvem stavku Pavšič (1963: 118) opozarja, kaj je zanj dekadentnost: »dekadentnost ni zgolj literaren, marveč povsem psihološki in sociološki pojav«. Zato meni, da je kljub spremembam literarnih smeri dekadentnost še vedno prisotna v književnosti, hkrati pa tudi v kulturi, saj je literatura tesno povezana z vsemi življenjskimi pojavi. Dekadentnost metaforično opisuje kot z glasbo prežeto vzdušje določenega obdobja, z izrazi »ves ritem neke dobe«, »osnovni ton umetnosti«; uporablja torej poetično funkcijo jezika. Dekadentnost definira kot »življenjsko občutje« ljudi. Opisuje jo kot »pesimizem, melanholično umiranje, vseobči razkroj«; uporablja tudi prispodobne: »deluje kot razkrajajoča, žgoča sestavina v možganih, živčnem sistemu, strasteh, krvi, čustvih. [...] Razkrajaja [...] ves življenjski stil neke dobe« (Pavšič 1963: 118). Dekadentnost je upodobljena kot bolezen, virus, ki ga posameznikova volja ne more premagati.

Izmenično se v besedilu pojavljata samostalnika dekadentnost in dekadenca, čeprav prvi pogosteje v zvezi s prej opisanim stanjem sveta in z večjo frekvenco, drugi pa v zvezi z liriko, filozofijo. Sporadično se pojem dekadenca pojavlja v istem kontekstu kot prej dekadentnost, na primer: »Kulture dosega svoj višek pravzaprav šele v svoji dekadenci« (Pavšič 1963: 120). Pavšič (1963: 120–121) v nadaljevanju razširja vsebino pridevnika dekadenten v kontekstu literature, ocenjuje, da je dekadentna »skoraj vsa moderna, tudi povojna poezija«, dekadenten je zanj v svojem bistvu tudi ekspresionizem. Pojem dekadentnost ni avtonomen predmet obravnave, je sredstvo vrednotenja ne samo književnosti, ampak celotne kulture, podrejeno vplivanski funkciji besedila. Šele v zadnjem odstavku avtor razkrije to, kar je prej namigoval: da je dekadentnost bolezen, plevel, ki se bohotno razrašča. Po diagnozi poda zdravilo: človeška družba potrebuje prenovitev, prerajeno življenje in nov optimizem.

Glavni namen analiziranega besedila je spreminjanje stanja kulture. Pojem dekadentnost ima v obravnavanem eseju status kvazipoimenovanja. Ni teoretski termin, saj ga avtor pravzaprav ne definira. Na podlagi spektra pojavov, ki jih z njim označuje v obravnavanem eseju, ni razvidna njegova definicija dekadentnosti, še posebej zaradi vpeljanosti pojma v retorično strukturo besedila, kjer igra vlogo negativnega udeleženca retorične vizije; uteleša vse, kar je po mnenju kritika bolno v današnjem svetu. Model kritike, ki ga predstavlja Pavšičev esej, izpolnjuje predvsem vrednotenjsko funkcijo; je odziv na aktualne probleme in spodbuja k spremembam.

Anton Ocvirk (1967: 1182) v razpravi o Cankarjevem pripovedništvu opisuje dekadenco kot literarnozgodovinsko smer, včasih pa kot gibanje in modo. Dekadenca je zanj predvsem stanje uma in čustveno prepoznavanje sveta. Avtor uporablja izključno pridevnik *dekadenčen*, ki se nanaša na dekadenco kot literarni pojav in z njo povezan nazor, način dojemanja sveta. Dekadenca se v obravnavanem članku pojavlja pretežno kot termin-poimenovanje, že uveljavljen v literarni vedi, z ustaljeno referenco. Avtor ne določa, ali je to smer, tok ali literarno gibanje, ampak jo skuša vsestransko obravnavati kot pojav, ki se razlikuje v posameznih kulturah.

Podoben status ima dekadenca v članku Vanese Matajca (2004) o moderni literaturi, njeni razvrstitvi ter ustreznosti dosedanje kategorizacije posameznih literarnih enot. Avtorica opozarja na problem z oznako literarna smer ali gibanje pri opisu dekadence in modernistične literature nasploh. Uporablja izključno pridevnik *dekadenčni*, ki se uveljavlja v literarni teoriji. Avtorica ugotavlja, da je bila dekadenca kot literarna smer nekaj posebnega in vsebinsko drugačnega od prejšnjega in poznejšega načina pojmovanja dekadentnosti. Poznejši pojem, ki so si ga prilastili socrealisti, ima zelo široko vsebino, lahko zaobseže tudi delno vsebino pojma literarna dekadenca.

V *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ) je kot prvi pomen samostalnika *dekadenca* omenjen slovarski prevod iz francoščine: »propad, propadanje, nazadovanje«. Ko se je pojavilo literarno gibanje, ki si je prilastilo besedo dekadenca, se je ta pojem uveljavil tudi v literarni vedi in kritiki. Iz njega izpeljan pridevnik *dekadenten* je začel označevati tudi literarne pojave. Kasneje si je marksistično usmerjena literarna kritika začela prisvajati pojem dekadentnost. Verjetno je zato nastala še ena oblika pridevnika – *dekadenčen*, uporabljena v kontekstu literarne dekadence, kar potrjuje tudi razlaga v SSKJ. V SSKJ pa ne najdemo besede *dekadentnik*, prisotne v Foersterjevem članku.

V novejših obravnavanih razpravah o književnosti ima pojem *dekadenca* v skladu s sprejeto kategorizacijo status termina-poimenovanja. *Dekadentnost* pa se glede na bolj funkcijsko in ideološko zaznamovano rabo pojavlja pogosteje v vlogi kvazipoimenovanja, po mnenju avtorice prispevka samo v Kosovi razpravi doseže status teoretskega termina. Kvazipoimenovanja se najpogosteje pojavljajo v besedilih, v katerih prevladujejo pragmatična, vrednotenjska ali poetična funkcija. Vrednotenje pa je posebej prisotno v literarni kritiki. Pri analizi njenega jezika moramo torej nameniti veliko pozornosti funkciji, ki so ji podrejeni posamezni pojmi, navedkom ter retorični zgradbi besedila.

Sławiński (1970) opisuje termine-poimenovanja kot najbolj ustaljeno skupino strokovnih izrazov, ki so najbolj natančno definirani. Sistemski in idealistični opis te kategorije, ustvarjen na podlagi literarne teorije, lahko povzroča težave pri obravnavi rabe pojmov, ki se nanašajo na kompleksne kulturne in literarne pojave, kot sta dekadenca in dekadentnost. Opis njunih potez in značilnosti je dolgotrajen postopek, zato je meja med terminom-poimenovanjem in teoretskim terminom v tem primeru težko določljiva. V teku časa se spreminja tudi način razumevanja in dojemanja dekadence. Kot opozarja Walas (1986: 32), je bil dekadentni nazor

v času nastanka tega literarnega gibanja povezan z idejo evolucije, napredka. Kot termine-poimenovanja sem v pričujočem prispevku označila rabe pojma dekadenca, ki se nanašajo na literarno gibanje, izluščeno iz moderne, že opisano v območju literarne zgodovine.

Literatura

- FOERSTER, Vladimir, 1897: Dekadenca, nova literarna smer. *Ljubljanski zvon* 17/1. 37–99. <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-8QSFO3V3>
- GUMKOWSKI, Marek, PAWŁOWSKI, Janusz, 1974: O wielogłosowości tekstu krytycznego. Janusz Sławiński (ur.): *Badania nad krytyką literacką*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. 67–80.
- KOS, Janko, 2007: Dekadentnost kot slovenski kulturni problem. *Slovenci in Evropa*. Ljubljana: Študentska založba. 227–261.
- MATAJC, Vanesa, 2004: Literarnozgodovinski pojmovnik za literaturo moderne: revizija in nekaj predlogov. *Primerjalna književnost* 27/2. 61–81. <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-H2ZN3QQY>
- OCVIRK, Anton, 1967: Stilni premiki v Cankarjevem zgodnjem pripovedništvu. *Sodobnost* 15/12. 1177–1212. <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-B2SOX94T>
- PAVŠIČ, Vladimir, 1963: O dekadentnosti v literaturi. France Zadavec (ur.): *Razgledi v književnosti 1918–1941. Eseji in kritike*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 118–122.
- Rodoljub: glasilo Slovenskega društva v Ljubljani* 14/21, 3. 11. 1904, uredil Valentin Kopitar. <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-TL566EVN>
- SKUBIC, Andrej, 1995: Klasifikacija funkcijske zvrstnosti in pragmatična definicija funkcije. *Jezik in slovstvo* 40/5. 155–168. <http://www.ff.uni-lj.si/publikacije/jis/lat2/040/55c02.htm>
- SŁAWIŃSKI, Janusz, 1970: Problemy literaturoznawczej terminologii. Jadwiga Czachowska (ur.): *Dokumentacja w badaniach literackich i teatralnych*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. 225–237.
- SŁAWIŃSKI, Janusz, 1974: Funkcje krytyki literackiej. *Dzieło. Język. Tradycja*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Naukowe. 171–202.
- WALAS, Teresa, 1986: *Ku otechłani. Dekadentyzm w literaturze polskiej 1890–1905*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- WYKA, Kazimierz, 1968: Charakterystyka okresu Młodej Polski. *Literatura okresu Młodej Polski*. T. I. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Naukowe.